

Biennale: 1

Άλλοι Τόποι

bianco 2

Η επέκταση του πεδίου της πόλης: Γεντί Κουλέ, Κήποι του Πασά, Ευαγγελίστρια, Βαρδάρης, πλαζ Αρετσούς. Η έκθεση «Άλλοι Τόποι», στο πλαίσιο της 1ης Μπιενάλε, διερευνά κατά πόσο κάποιιο μνημειακοί τόποι της Θεσσαλονίκης μπορούν να μεταμορφωθούν σε παλλόμενες ζωντανές κουκίδες στο χάρτη του αύριο.

Κείμενο: Δημήτρης Καραθάνος

Δέκα μνημεία της Θεσσαλονίκης σε μερική ή ολική ακρησιτία. Δέκα ζεύγη νέων αρχιτεκτόνων - εικαστικών τα ανασκευάζουν με πλήθος εκφραστικών μέσων σε συνθήκες βαθιάς κατάφυξης για περισσότερη φρεσκάδα. Οι «Άλλοι Τόποι». Για ορισμένους, μια φιλόδοξη έκθεση της 1ης Μπιενάλε. Για κάποιους άλλους, ένας καθρέφτης όπου η πόλη μπορεί να κοιτάξει στα μάτια τον εαυτό της.

«Το Κτίριο των Ψυγείων, στο οποίο γίνεται η έκθεση, είναι καταπληκτικό! Όχι μόνο γιατί μοιάζει με πραγματική φυλακή, την κατεχοχίν ετεροτοπία, αλλά και γιατί είναι ένας χώρος που παρομένει κλειστός για τουλάχιστον δεκαπέντε χρόνια, κι αρα έχει απολέσει την πρωταρχική του λειτουργία. Πρόθεσή μου ήταν από την αρχή, οι δέκα ετεροτοπίες που παρουσιάζονται στο λιμάνι να συνθέσουν μια νέα ετεροτοπία - ίσως μια μελλοντική Θεσσαλονίκη. Σίγουρα πάντως μια πόλη που ενδεχομένως θα ανακαλύψει ξανά την καταστατική της συνθήκη, ως τόπο ελευθερίας των πολιτών της.»

Ομιλεί ο Απόστολος Καλφόπουλος, επιμελητής των «Άλλων Τόπων», αρχιτέκτονας, δι-

δάσκων στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων του ΑΠΘ και στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Εχοντας επιδείξει δράση σε διοργανώσεις του παρελθόντος που αφύνησαν την πόλη, («Vagabond», 2004, «Pixeldance», 2006), ο τριαντατριχρονος επιμελητής του περιοδικού «PUNC» και guest editor του καταλόγου της περσινής ελληνικής συμμετοχής στην Μπιενάλε Αρχιτεκτονικής της Βενετίας, ανήκει σε αυτή την άτυπη κάστα νέων που περνούν μέσα από την πόλη με τα μάτια ορθάνοιχτα, προετοιμασμένοι να φέρουν την τέχνη στο προσκήνιο του τοπίου όποτε παρουσιαστεί η ευκαιρία.

Αν η πρώτη Μπιενάλε Θεσσαλονίκης, με το γενικό τίτλο «Ετεροτοπίες», πέτυχε από τον Μάρτιο ως σήμερα να καλλιεργήσει εκείνες τις πλευρές της πόλης που δε συμβιβάζονται με την εσωστρέφεια και την απομόνωση, ο Καλφόπουλος θέλησε να προχωρήσει παραπέρα, καθοδηγώντας το βλέμμα στις περιοχές κάτω από την επιφάνεια των πραγμάτων και την επιδερμίδα της καθημερινής ζωής.

«Εντόπια δέκα παραμελημένες ετεροτοπίες της Θεσσαλονίκης: το Γεντί Κουλέ, τα Λαυτρά "Παράδεισος", το νοσοκομείο "Άγιος Δημήτριος", την Παλαιά Οικοκυρική Σχολή, τα νεκροταφεία της "Ευαγγελίστριας", την περιοχή Βαρδαρίου, το στρατόπεδο "Παύλος Μελάς", τη ΧΑΝΘ, την πλαζ Αρετασούς και τους "Κήπους του Πασά". Μέσα από την ιδέα μου, δέκα αρχιτέκτονες και δέκα εικαστικοί κλήθηκαν να δουλέψουν στο συλλογικό πρότζεκτ της σύνθεσης δέκα νέων ετεροτοπιών για μια πόλη δύο εκατομμυρίων κατοίκων». Η έκθεση συμπεριλήφθηκε από το Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης στο παράλληλο πρόγραμμα της Μπιενάλε. Εγκαινιάζεται αυτές τις μέρες, και πρόκειται να διαρκέσει ως τις 11 Οκτωβρίου.

Localisation

Ετεροτοπίες είναι οι τόποι μέσα στους οποίους είμαστε άλλοι. Ο Μισέλ Φουκώ εισήγαγε τον όρο

στο κείμενο «Περί αλλοτινών χώρων», που γράφτηκε στην Τυνησία το 1967. Υποκινούμενος από τη σκέψη ότι οι σύγχρονες ανησυχίες αφορούν το χώρο πολύ περισσότερο από ό,τι το χρόνο, ο Φουκώ θέλησε μέσα από τις ετεροτοπίες να περιγράψει τους χώρους όπου η ταυτότητά μας μεταβάλλεται, συρρικνώνεται, αναστέλλεται.

«Χαρακτηριστικό παράδειγμα», προτείνει ο επιμελητής της έκθεσης, «είναι το νοσοκομείο όπου, να το πούμε σχηματικά, το σύνολο της ταυτότητάς μας συρρικνώνεται στο νόσημα από το οποίο πάσχουμε. Ας σκεφτούμε λίγο τις προσωπικές μας εμπειρίες: πώς αλλάζει η αντιμετώπιση των γιατρών, η κίνηση στο χώρο, οι περιορισμοί στο φαγητό και στο ρουχισμό, τα επισκεπτήρια, η ίδια η αίσθηση του χρόνου, και περισσότερο ο έλεγχος που έχουμε πάνω στο ίδιο μας το σώμα. Οι ετεροτοπίες είναι σημαντικές ακριβώς γι' αυτό. Αποτελούν ουσιαστικό μηχανισμό για τη διαμόρ-

φωση της σύγχρονης ταυτότητας, αυτό που λέμε σύγχρονο άνθρωπο. Τα ίδια ισχύουν και για άλλους τόπους, όπως ο οίκος ανοχής, το πάρκο, το νεκροταφείο, το γυμναστήριο».

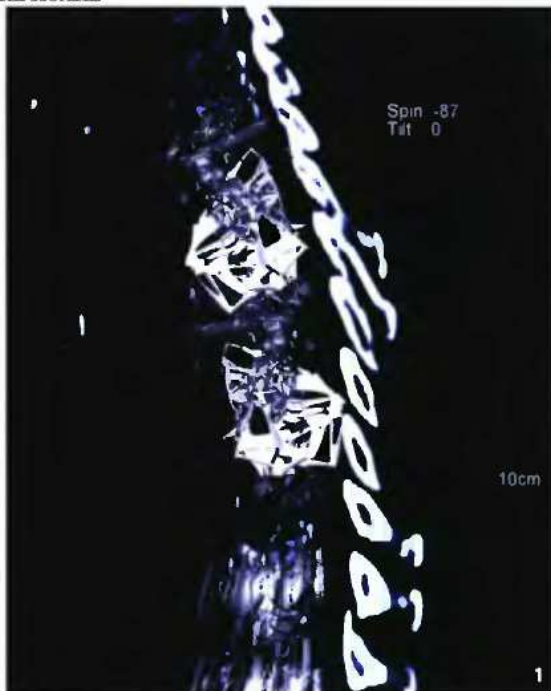
Υπάρχει ένας προβληματισμός στην επιλογή των ετεροτοπιών του Καλφόπουλου, που από πολλές απόψεις θα μπορούσε να αποτελεί γνήσια κριτική του τρόπου που έχουν το πράγματα στη Θεσσαλονίκη. Πρόκειται για οικοδομήματα ιστορικά φορτισμένα, τα οποία στην πλειοψηφία τους έχουν περιπέσει σε ανεξήγητη αδράνεια, όπως το Γεντί Κουλέ, με καταγωγή από το 14ο αιώνα. Η το στρατόπεδο του Παύλου Μελά, έργο της οθωμανικής περιόδου από τα 1906, που σήμερα τελεί υπό προθεσμία και διεκδικείται από την τοπική αυτοδιοίκηση. Ακόμα και οι μυστικιστικοί Κήποι του Πασά στην Ευαγγελίστρια, ένα μνημείο του οθωμανικού τεκτονισμού το οποίο βρίσκεται από περιέργα σύμβολα και θεωρείται κομβικό γεω-

1. Αναστασία Δούκα, Σχολείο (μελέτη)
2. Ορέστης Πάγκαλος, Στρατόπεδο (προσχέδιο)
3. Λένα Αθανασοπούλου, Θέρετρο, video production still
4. Ελένη Καμμό, Πόρκο (προσχέδιο)

Spin -87
Tit 0

10cm

2

μαγνητικό σημείο από τους μελετητές της Ιερής Γεωγραφίας. Ίσως να είναι δευτερεύουσα σκέψη, ωστόσο οι «Άλλοι Τόποι» ενδεχομένως προκαλούν το κοινό να συναλλαχθεί όχι μονάχα με τα ασφρατα κλουβιά, τους χώρους συρρίκνωσης της προσωπικότητας, αλλά και υπογραμμίζουν τον τρόπο που οι ίδιοι αυτοί χώροι υπέκυψαν στο παρκασμένο σύστημα καταστολής της αποκλίνουσας συμπεριφοράς, ώσπου να τεθούν και οι ίδιοι εκτός ορίων της πόλης.

Η ουσιαστική αδυναμία της Θεσσαλονίκης να επινοήσει νέους ρόλους για τα μνημεία της δεν απαιτεί βεβαιώς λόγο να πιστέψουμε πως αυτά δε θα υποστούν και άλλες μεταμορφώσεις. Σε αυτή την κατεύθυνση δείχνουν οι «Άλλοι Τόποι». Ευτυχώς που ο χρόνος τους είναι το παρόν.

Is that a riot?

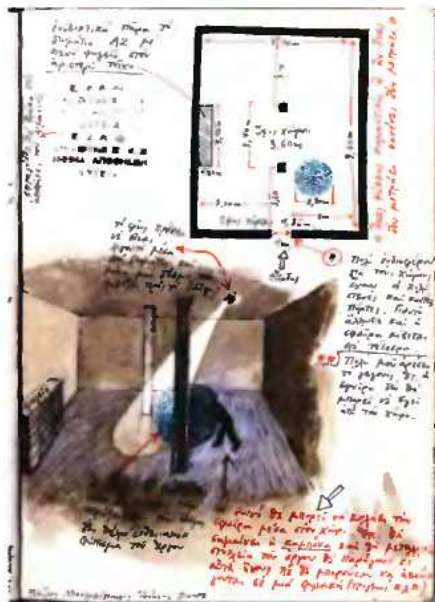
«Στις 7 Μαρτίου 2007 είχα στη διάθεσή μου το πρόγραμμα της έκθεσης και επιχειρούσα μία πρώτη εκτίμηση του μεγέθους της ζημίας. Μια απλή αναζήτηση στο διαδίκτυο δίνει 19.800 αποτελέσματα για τα λήμματα *heterotopie + art* και 71.700 αποτελέσματα για τα *heterotopia + art*». Περικοπές σαν αυτή του εικαστικού Βασίλη Σολπίστη, από τα κείμενα του καταλόγου της έκθεσης, είναι ενδεικτικές για τα ερεθίσματα των συμμετεχόντων στις ετεροτοπίες. Ο performer Συμεών Τσακίρης βλέπει τον εαυτό του μέσα στο «Πάυλος Μελός» σαν «υπνοβότα στη ρόχη του ονείρου», ενώ στο ίδιο έργο, ο αρχιτέκτονας Ορέστης Πάγκαλος επικεντρώνει στο στρατόπεδο σαν «καθεστώς λειτουργίας και μικροκοινωνία». Οι αρχιτέκτονες Κατερίνα Κοτζιά και Κορίνα Φιλοξενίδου σχολιάζουν την εσωστρέφεια του σχολείου, παρότι χωραθτημένου στην καρδιά του αστικού ιστού: «Το ενδιαφέρον μας εστιάζεται στην όψη του κτιρίου. Η όψη λειτουργεί σαν ασπίδα τόσο για το κτίριο όσο και για το σύστημα που περικλείει. Στη διαρκώς αυξανόμενη επιτήρηση από την κοινωνία του ελέγχου, αντιπαρατίθεται ένα σχολείο με διάφανη όψη, ένα σχολείο βιτρίνα, που εκτίθεται στην κοινωνία των ανθρώπων». Και ο εικαστικός Παύλος Νικολακόπουλος αντιμετωπίζει τη φυλακή σαν «το κύλισμα της επιθυμίας μας στη σκληρή επιφάνεια του πραγματικού».

Θα είχε ενδιαφέρον να πληροφρηθούμε τα κριτήρια επιλογής των συμμετεχόντων για ένα

τέτοιο πρότζεκτ. «Τα κριτήρια είναι πάντα δύσκολο να προσδιοριστούν ακριβώς. Προφανώς έπαιξαν πρωταρχικό ρόλο η ποιότητα της δουλειάς τους, η ηλικία τους και το πόσο σχετική είναι η μέχρι τώρα δουλειά τους με την ετεροτοπία πάνω στην οποία κλήθηκαν να δουλέψουν. Για παράδειγμα, η Ελένη Καμμά, που δουλεύει για τους Κήπους του Πασιά, στο πρόσφατο εικαστικό της έργο έχει ασχοληθεί με αντίστοιχη θεματολογία, ενώ, για παράδειγμα, από την πρώτη στιγμή ήμουν βέβαιος ότι τα αραβουργήματα στα πλακάκια των Λουτρών "Παράδεισος" θα ήταν εξαιρετικά ερεθίσματα για τις ούτως ή άλλως υπερβατικές γεωμετρίες της Βάσως Γκαβοισιά. Άλλα ένα κριτήριο ήταν το πώς θα διαμορφώνονταν τα ζευγάρια αρχιτεκτόνων - καλλιτεχνών. Το αν θα ταιριάζουν μεταξύ τους. Και φυσικά, δεν το κρύβω, έπαιξε ρόλο και η εντοπιότητα. Το μεγαλύτερο μέρος των συμμετεχόντων είναι από τη Θεσσαλονίκη, κάποιοι ζούνε ακόμα εδώ, οι περισσότεροι στο εξωτερικό ή στην Αθήνα. Θεώρησα ότι η Μπιενάλε είναι μια αφορμή να παρουσιάσουν εδώ δουλειά τους. Να επιστρέψουν έστω και για λίγο στην πόλη και να δημιουργήσουν κάτι εδώ, που θα έχει σημασία και για αυτούς και για εμάς».

Στις 19 Μαρτίου η ομάδα πρωτοσυναντήθηκε για ένα διήμερο εντατικό εργαστήριο. Με όσο το δυνατόν περισσότερα αρχειακά υλικά στα χέρια τους, φωτογραφίες, σχέδια, ημερολόγια και μαρτυρίες, κατέγραψαν απόψεις, σχημάτισαν ομάδες των δύο και ξεκίνησαν τις επίτοπου επισκέψεις και περιπλανήσεις στις ετεροτοπίες που παρουσιάζονται σήμερα στο Λιμάνι.

Με την Μπιενάλε να πλησιάζει στο τέλος της, αναπόφευκτα ζητούμε από τον επιμελητή μια εκτίμηση των όσων διαδραματίστηκαν: «Αν και δεν είμαι ιστορικός τέχνης, πιστεύω ότι η Μπιενάλε της Θεσσαλονίκης έκανε κάτι εξαιρετικά ενδιαφέρον. Επέλεξε να αναδείξει εικαστικό έργο που βρίσκεται στην περιφέρεια της κεντρικής εικαστικής σκηνής: καλλιτέχνες από χώρες της Αφρικής, της Άπω Ανατολής, της Υπερ-Καυκασίας, της Μέσης Ανατολής, δημιουργούς που δε συμμετέχουν στο ενεργό star system της τέχνης. Αυτό, όπως πάντα, συνεπάγεται και τη μη επαρκή προβολή από τα μίντια, όπως επίσης και την έλλειψη της γενικότερης κάλυψης που απογειώνει μία έκθεση».

1. Έβελυν Γαβρήλου, Νοσοκομείο (προσχέδια)
2. Παύλος Νικολακόπουλος, Φυλακή, «έναν κόκκο σημαντικό ή αν ένας δεν μετράει κανένας δεν μετράει» (μελέτη)
3. Σπύρος Ι. Παπαδημητρίου, Θέρετρο (προσχέδιο της εγκατάστασης)

«Γνωρίζουμε ότι τέτοιες πρωτοβουλίες θέλουν υπομονή και προσπάθεια για να εδραιωθούν.

Επίτρεψέ μου τον παραλληλισμό. Στο Φεστιβάλ Κινηματογράφου, η προ ετών αντίστοιχη στροφή δημιούργησε σιγά σιγά το πολύ δυνατό προφίλ ενός περιφερειακού φεστιβάλ που αναδεικνύει δημιουργούς από αντίστοιχες περιοχές του πλανήτη. Το ίδιο θα γίνει και με την Μπιενάλε. Θέλει χρόνο.

«Τουλάχιστον στην περίπτωση των "Άλλων Τόπων", ο συνδυασμός αρχιτεκτόνων και εικαστικών αλλά και η συμμετοχή μουσικών, χορευτών, ηθοποιών και performer, που δε συναντούμε συχνά σε τέτοιες εκθέσεις, η ισχυρή δόση χιούμορ που έχουν αρκετά έργα, η ποικιλία στη χρήση των μέσων και ο ίδιος ο χώρος της έκθεσης συνθέτουν, κατά τη γνώμη μου, ένα απολαυστικό μείγμα. Μακάρι να έρθει ο κόσμος στο Λιμάνι να τη δει»

3

1η ΜΠΙΕΝΑΛΕ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ «ΕΤΕΡΟΤΟΠΙΣ»

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
 Εκθεση: Άλλοι Τόποι
 Σύλληψη / Επιμέλεια / Οργάνωση:
 Απόστολος Καλφούπουλος

ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ:
Αρχιτέκτονες: Αστέριος Αγκαθίδης, Βίκυ Ακριτίδου, Έβελυν Γαβριήλου, Κατερίνα Κοτζιά, Ορέστης Πάγκαλος, Σπύρος Ι. Παπαδημητρίου, Φώτης Σαγώνας, Ζηνοβία Τολουδά, Κορίνα Φιλοξενίδου, Άγγελος Φλώρος, Ανδρέας Φράγκος.
Καλλιτέχνες-Εικαστικοί: Λένα Αθανασοπούλου, Νίκος Βαρυτιμάδης, Βάσω Γκαβασιά, Αναστασία Δούκα, Ξένια Θεμελή, Ελένη Καμμά, Παύλος Νικολακόπουλος, Βασίλης Σαλισιτής, Σίμος Τσακίρης, Χρύσανθος Χριστοδούλου.
Χώρος Έκθεσης: Κτίριο Παλαιών Ψυχγείων του Ο.Λ.Θ. στο Λιμάνι της Θεσσαλονίκης
Εγκαίνια Έκθεσης:
 Τρίτη 11 Σεπτεμβρίου 2007, 20:30
Διάρκεια Έκθεσης:
 11 Σεπτεμβρίου - 11 Οκτωβρίου 2007

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
 MINISTRY OF CULTURE
 ΚΡΑΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ
 STATE MUSEUM OF CONTEMPORARY ART

www.thessalonikiennale.gr

ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ: ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ / ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Thessaloniki biennale: 1 of Contemporary Art
 ΜΠΙΕΝΑΛΕ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ 21.05-30.09.2007 www.thessalonikiennale.gr

Local Espresso Bar
 Π.Π. Γερμανού 17
 Τ: 2310 223 307
 Θεσσαλονίκη

LOCAL ESPRESSO BAR
 day & night summer